

AKLI PUSUYA DÜŞÜRMEK VE AVLAMAK: GAZZALİ'NİN GİZLİ BİR YAPILANMA OLAN BÂTİNİLERİN PROPAGANDA YÖNTEMLERİNE ELEŞTİRİSİ VE GÜNÜMÜZ AÇISINDAN DEĞERİ

Ambushing the Mind and Hunting: Al-Ghazālī 's Critique of the Propaganda Methods of the Batinists, a Secret Organization and Its Value for Today

Prof. Dr. Hasan ÖZALP*

Geliş Tarihi: 23.05.2024 | Yayına Kabul Tarihi: 24.12.2024

Öz

Bu makalede tarihsel olarak gizli bir örgüt ve illegal bir yapılanma olan Bâtınilerin propaganda yöntemleri, amaçları ve Gazzalî'nin bunlara yönelik tespit ve eleştirilerini ele aldık ve benzer durumların günümüzde ki etkileri üzerine değerlendirmelerde bulunduk. Konuyu ele alırken İslam filozoflarından Gazzâlî'nin Fedâihu'l Bâtiniyye isimli eserini referans aldık. Bu eserde Gazzâlî, sözde dini bir yapılanma olduklarını iddia etmelerine rağmen siyasi amaçlar güden, gizliden gizliye örgütlenen ve siyasi suikastlarda bulunan Bâtinî veya Haşhaşî hareketinin, propaganda yöntemlerini ve ne tür yöntemler uygulayarak taraftar topladıklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Gazzâlî, eserinin üçüncü bölümünde Bâtinîlerin tuzakları, tuzaklarının dereceleri, propagandaları, akıllı olmalarına rağmen insanların bu tuzaklara düşme sebeplerini açıklar. Biz bu çalışmada Gazzâlî'nin bu eserini referans alarak günümüzde faaliyet yürüten gizli ve illegal örgütlerin propaganda süreçlerini, insan avlama tekniklerini ve daha sonra bunları kullanarak nasıl toplumda infial ve tedhiş yarattıklarını ve

Abstract

In this article, we have discussed the propaganda methods and aims of the Bâtinis, who were historically a secret organization and an illegal structure, and al-Ghazzali's determinations and criticisms of them, and we have made evaluations on the effects of similar situations today. While discussing the subject, we took the Islamic philosopher al-Ghazali's Fadaih al Batiniiyya as a reference. In this work, al-Ghazālī tries to reveal the Bâtinî or Hashshashî movement, which, despite claiming to be a so-called religious organization, pursued political goals, secretly organized and engaged in political assassinations, their propaganda methods, and the methods they used to gather supporters. In the third part of his work, al-Ghazālī explains the traps of the Bâtinis, the degrees of their traps, their propaganda, and the reasons why people fall into these traps despite their intelligence. In this study, with reference to al-Ghazālī's work, we will try to investigate and explain the propaganda processes of today's secret and illegal organizations, their man-hunting techniques, and then how they use them to

* Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi Anabilim Dalı, ozalphan66@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1487-9509

devletin kolluk güçleriyle çatıştıklarını soruşturmaya ve açıklamaya çalışacağız. Her ne kadar Bâtiniler tarihsel bir yapılanma olsalar da uygulamış oldukları yöntemler insan olmanın gerektirdiği nedenlerden dolayı bugün de birçok örgüt tarafından aynı şekilde sürdürülmektedir. Bu örgütlerin akıllı ve zeki insanları nasıl hedef aldıklarını, bunlar üzerinde nasıl psikolojik veya sosyo-psikolojik bir manipülasyon yaptıklarını bir yapı-söküme tabi tutacağız. Fakat burada ısrarlı bir şekilde dikkat çekmek istediğimiz problem devletin illegal ve gizli örgütlerle mücadele ederken muhalefeti karşısına almaması gerektiğidir. Amacımız devletin muhalefeti değil sistemi hedef alan yapılara karşı nasıl proaktif bir tutum takınması gerektiğini ortaya koymaktır. Ailelerin, eğitim sisteminin, bütün unsurları ile devletin bu tip yapılara karşı uyanık olması ve önlemler alması gerektiğine dikkat çekmek istiyoruz.

Anahtar Kelimeler: İlegal örgütler, terörizm, devlet, propaganda, Gazzâlî, Bâtinî/Hashhaşî, Zihin avlama

create outrage and terror in society and clash with the security forces of the state. Although the Bâtinîs are a historical organization, the methods they used are still being practiced by some organizations today for reasons of being human. We will deconstruct how these organizations target smart and intelligent people and how they carry out psychological or socio-psychological manipulation on them. However, the problem that we insistently and carefully draw attention to here is that the state should not confront the opposition in its fight against illegal and secret organizations. Our aim is to show how the state should adopt a proactive attitude towards structures that target the system, not the opposition. We want to draw attention to the fact that families, the education system, the state with all its elements should be vigilant and take precautions against such structures

Key words: Illegal organizations, terrorism, state, propaganda, al-Ghazâlî, Bâtinî/Hashkashi, mind hunting,

GİRİŞ

İnsan doğası gereği sosyal bir varlıktır. Varlığını koruması ve devam ettirebilmesi için bir arada yaşamaya ihtiyaç duyar. Bu şekilde hem fiziksel ve biyolojik ihtiyaçlarını karşılar hem de insani ilişkilerini geliştirir. Bu sebeple insan için Aristoteles *Zoon politikon* yani sosyal bir canlı demiştir. Bu sosyal, fiziksel ve ekonomik ilişkileri geliştirmenin ve devam ettirmenin en yüksek yolu ise örgütlenmedir. İnsanın örgütlenme açısından ulaşabileceği en yüksek değer ise bir sistem veya bir devlet kurmaktır. Devletin amacı tebaasının huzurlu, güvenli ve mutlu bir şekilde yaşamasını sağlamaktır.

Kadim filozofların birçoğu devleti, tıpkı insan bedeni gibi biyolojik bir yapıya benzetmişlerdir. Tıpkı insan bünyesinin canlılığını koruması ve sağlıklı bir şekilde yaşaması gibi devletlerin de bünyelerini güçlendirmek ve sıhhatli tutmak ve bunun için dinamiklerini ayakta tutacak gerekli koşulları oluşturulmaları lazımdır. Bununla birlikte büneyi tehdit eden büneye zarar veren ve içten içe büneyi

yıkan bazı mikrop ve virüs türevi yapılarda her zaman vardır ve olacaktır. Kanser virüsünün vücudun küçük hücrelerini etkisi altına alarak zamanla yavaş yavaş bütün vücuda yayıldığı gibi devleti tehdit eden virüs benzeri yapılar ve gruplarda her zaman vardır. Bunlar tıpkı virüsün bünyeyi oluşturan hücrelere saldırdığı gibi devleti oluşturan bireyleri etki altına alarak yayılmaya başlarlar. Bu illegal yapılar gizliden gizliye örgütlenerek ve bir propaganda süreci oluşturularak kendilerine taraftar toplarlar ve sistemi bütünüyle değiştirmeye çalışırlar. Bunu yaparken çoğu zaman terörize olurlar ve toplumda korku, dehşet ve infial yaratırlar. Bir müddet sonra bütün mekanizmayı ve sistemi kontrol ederler. Nihayetinde devlet sağlığını, varlığını, kimliğini, karakterini ve şahsiyetini kaybeder ve yıkılmaya yüz tutar. Bu sebeple tıpkı bünyeyi korumak veya bünyenin sağlığı için nasıl ki önleyici tedbirler alınıyor ve yeri geldiğinde radikal çarelere başvuruluyorsa aynı şekilde devleti korumak için de devletin tehdit oluşturan bu yapılara karşı önleyici tedbirler alması ve gerektiğinde radikal çözümlere başvurması gerekir. Bunun için öncelikle bu yapıların takip edilmesi ve oluşturacakları tehditlere karşı çözümler üretilmelidir.

İşte biz bu çalışmada tarihin bir döneminde var olan Bâtınîlerin propaganda faaliyetlerini kapsamlı bir şekilde ele alan Gazzâlî (1058-1111)'nin *Fedaihu'l Bâtıniyye* isimli eserini bir yapı-söküme tabi tutarak mevcut gizli örgütler ve illegal yapıları anlamaya, çözümlenmeye ve açıklamaya çalışacağız. Gazzâlî'nin belirlediği ilkeler çerçevesinde biz modern gizli örgütlenmeler ve illegal grupların iletişim dilleri ve yöntemleri üzerine değerlendirmelerde bulunacağız.

Her ne kadar Bâtınîler tarihin bir döneminde yaşamış olsalar da bugün toplumda var olan; mevcut toplumsal düzeni tehdit eden, meşru siyasi otoriteyi hedef alan ve bunun için gizliden gizliye örgütlenen, propaganda faaliyetleri yürüten, zihinleri provoke eden, ağlarına düşüren, avlayan ve kendi amaçlarını için kullanan illegal yapılar da benzer propaganda yöntemleri kullanmaktadırlar. Dolayısıyla marjinal ve radikal yapılanmaların dilleri, yöntemleri ve amaçları tarihin her döneminde hemen hemen benzerlik göstermektedir. Genel olarak amacımız yıkıcı ve bölücü yapılanmalara ve örgütlere karşı proaktif tespitler ve önerilerde bulunarak toplumsal değerleri korumak, devletin varlığına yönelik tehditleri önceden tespit etmek ve kamu düzeninin istikrarına katkı sunmaktır. Özel de ise kadim zamanlardan beri var olan milletimizin şahsiyetiyle bütünleşmiş devletine, kimliğine ve karakterine yönelik tehdit edici unsurları önceden tespit etmek ve bunlara yönelik meşru çözüm önerileri sunmaktır.

1. GİZLİ ÖRGÜTLER VE MARJİNAL GRUPLARIN TANIMI VE AMAÇLARI

Daha önce dile getirdiğimiz gibi toplumda her zaman mevcut siyasi veya toplumsal düzenden rahatsız olan kendi düşüncelerini etkin kılmaya çalışan dolayısıyla da otoriteyi kontrol etmek isteyen marjinal ve radikal gruplar olacaktır. Bu gruplar tek başına bunu gerçekleştirebilecek potansiyele sahip olmadıkları için toplumda bunu etkin kılacak belirli insanları hedef alarak onları araç olarak kullanmak isteyeceklerdir. Sonuçta hedef kitle üzerinden hem toplumu kontrol edecekler hem de siyasi otoriteyi ele geçireceklerdir. Çünkü bu yapılar için devlet, kamu düzeni sağlayan bir mekanizma değil ele geçirilmesi gereken bir yapıdır. Bu sebeple devletin kadrolarına gizlice sızıp devleti istila ederler. Bu amaçla İslam tarihinde Şii ilkelerini benimseyen ve farklı şekillerde isimlendirilen Bâtıniler dikkat çekici bir yapıdır. (Şehristânî, 2015, 135-171) Bunlar kendilerini aslında dini bir yapı olarak tanımlamış olmalarına rağmen gizliden gizliye örgütlenmekte, çeşitli bölgelere propagandacılar göndermekte, siyasi olarak faaliyetlerde bulunmakta, siyasi amaçlar gütmekte ve siyasi suikastlar yapmaktaydılar. (Lewis, 2012, 77-215)

1094–1118 yılları arasında devleti yöneten Abbasi Halifesi Müstazhir (1078-1118) dönemin etkin ve güçlü Sünnî âlimlerinden olan Gazzâlî'den bu tür gruplara karşı entelektüel anlamda mücadele edilmesi için bir eser yazmasını ister. Kişisel otobiyografisinde anlattığı üzere Gazzâlî Halife'nin teklifi kabul eder ve *Fedâihu'l Bâtiniyye* isimli bir eser kaleme alır. (Gazzâlî, 2017, 96-99) Bu eserde Gazzâlî, Bâtinî düşüncenin ve bu düşünce etrafında örgütlenen yapının ne olduğunu, amaçlarını ve ne tür yöntemler uygulayarak taraftar topladıklarını ortaya koymaya çalışır. (İlhan, 1995, 12/291-292) Gazzâlî, eserinin üçüncü bölümünde Bâtinilerin tuzakları, tuzaklarının dereceleri, fesatları, akıllı olmalarına rağmen insanların bu tuzaklara düşme sebeplerini açıklar.

Biz de öncelikle ne tür yapıların ya da grupların marjinal ve illegal olduklarını tespit etmeye çalışacağız. Bunun nedeni tanımsızlığın karanlık dünyasında muhalefetin, zaman zaman bazı söylem ve tutumlarından dolayı kendisini devlet ile özdeşleştirmiş egemen güç tarafından illegal ya da devlet düşmanı olarak tanımlanmasıdır. Bu sebeple grup ya da örgütün nasıl oluştuğu, illegal grupların yapısını ve siyasi muhalefet kavramlarının doğru temellendirilmesi gerekir. Bahsi geçen kavramlara odaklanacak olursak:

İnsanlar eski dönemlerde daha çok avcılık ve toplayıcılıkla uğraşmaktaydılar. Daha sonra tarım toplumunu oluşması, yerleşik hayata geçmesi, ticaretin gelişmesi, endüstrileşme gibi tecrübeler insanları bir arada yaşamaya ve kolektif olarak hareket etmeye zorlamıştır. Bugün yaşamımızı neredeyse etrafımızdaki insanlar belirliyor. Neyi sevip sevmeyeceğimize, ne işi yapıp yapmayacağımıza neredeyse etrafımızda şekillenen gruplar ve organizasyonlar karar veriyor. Kendimizi başkaları üzerinden tanımlıyoruz. (Stangor, 2005, 1-2). Bu sebeple örgütsel hareket ediyoruz. Bu durumda örgüt, “ortak bir hedefe ulaşmak için ortaklaşa eylemler gerçekleştirmek niyetiyle bir araya gelmiş insanlardan oluşan, tanımlanabilir üyeliği olan bir gruptur” (Giddens, 2012, 683) şeklinde tanımlanmaktadır. Burada bizi ilgilendiren konu tüm sosyal grupları kendimize hedef almak değildir. Daha çok illegal bir yapıya sahip olup, şeffaf olmayan, bir çatışma ortamı oluşturarak, terörize eylemlerde bulunan ve topluma korku salarak, panik ve kaos ortamı oluşturan dolayısıyla hem toplumu hem de siyasi otoriteyi kontrol etmeye çalışan gruplar ve örgütler bu makalenin konusudur.

İllegal örgütlenmelerle ilişkilendirilen en önemli ve dikkat çekici kavram şiddet ve terörizmdir. Terörizm konusunu çalışan uzmanların hemen hemen hepsinin ortak fikri, terör kavramının tanımlanmasının çok zor olduğudur. (Chaliand - Blin, 2007, 2; Laqueur, 1999, 5) Terörün şimdiye kadar yüzden fazla tanımın yapıldığı söylenmektedir. Tanımların çokluğu problemin ne ölçüde karmaşık olduğunu göstermektedir. Bunun en önemli nedeni devlete muhalefet eden ve yönetime geçmek isteyen alternatif idari yapıların varlığıdır. Örneğin ülkemizde 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununda terör, “cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.”(Terörle Mücadele Kanunu, 1991) şeklinde tanımlamıştır. Tanım çok geniş ve içtihadı açık olmakla birlikte Türkiye Cumhuriyeti devleti ile sınırlandırılmıştır. Uluslararası terör yapıları muhtemelen başka yasalarla tayin ve tespit edilmiştir.¹

¹ Doğrudan konumuz ve uzmanlık alanımız olmadığı için konuyu ayrıntılandıramıyoruz.

Terörizmin en iyi tanımlarından birinin 1990 yılında Amerikan Savunma Bakanlığının tanımı olduğu ifade edilmektedir. Buna göre terörizm “çoğunlukla siyasi, dini veya ideolojik hedeflere ulaşmak için hükümetleri veya toplumları zorlamak ve korkutmak amacıyla bireylere veya mülklere karşı güç veya şiddetin hukuka aykırı olarak kullanılması veya kullanım tehdidi” olarak tanımlanır. (Laqueur, 1999, 5) Bu tanımın bile genel olarak kabul görmediği dile getirilmiştir. Sosyolog Giddens’a göre terör kelimesi, ürkütme amacıyla şiddet kullanma anlamına gelmektedir. Bu kavram XVIII. yüzyıl Fransız devrimiyle birlikte devrim karşıtları tarafından kullanılmış olsa da şiddet aracılığıyla insanları dehşete düşürme girişiminin kökenleri çok eski çağlara kadar gitmektedir. Bir ordu ve devlet başka bir ülkeyi işgal ettiğinde her yeri yakar yıkar, kadınları, çocukları hunharca öldürürdü. (Giddens, 2012, 931) Dolayısıyla terimin geçmişi terimden daha eskidir. Yani Bâtînîlerin kullandığı şiddet eylemi kendi dönemleri itibarıyla bir terörizmdi. Haşhaşi² adı verilen suikastçılar siyasi ve dini önderlere saldırıyor hunharca öldürüyor ve topluma korku yayıyordu. Bugün de birçok örgüt kitleleri ürkütmek amacıyla tedhiş eylemlerinde bulunmaktadır. Bu tür illegal ve teröriste gruplar Weber’in ifadesiyle “yasal düzeni” oluşturan yerleşik adetler, inançlar ve hukuk gibi unsurları yıkararak bir çatışma ortamı oluşturmaya çalışırlar. (Weber, 1995, 56-67).

Giddens, eski ve yeni usul terörizm tasnifi yapmaktadır. (Giddens, 2012, 933-938) Çağdaş terörizm sadece bireyleri ağına düşürmemekte, yeri geldiğinde biyolojik, kimyasal ve nükleer tehditlerde bulunmakta ve küresel internet ağlarına saldırmaktadır. Bugünün dünyasında tuhaf olan şudur: Şiddet ve korku kültürü yayarak kitleleri kontrol ve konsolide etmek artık sadece örgütler tarafından değil devlet eliyle de yapılmakta yani bir “devlet teröründen”(Laqueur, 1999, 156-183) söz edilmektedir. Devletin meşru şiddet hakkını anlıyor olsak da şimdilik bu sorun, konumuz dâhilinde değildir.

Fakat şunu ifade etmekte gerekir ki terörizm şiddeti etkin bir şekilde kullanmaktadır ama her şiddet eylemi terörizm değildir. (Laqueur, 1999, 8) Kavramı tanımlamanın zorluğu da buradan gelmektedir. Aslında bir grubun salt teorik düzeyde kalması müesses nizam için bir tehdit oluşturmaz. Ayrıca heretik, heteredoks ve marjinal grupların tamamını ve özellikle muhalefeti terör örgütü olarak tanımlayamayız.

² Haşhaşiler yaptıkları suikastlarla hem İslam dünyasında hem de Haçlılar arasında meşhur olmuşlardır. Bugün İngilizcede suikastçı anlamına gelen assassin kelimesi de haşhaşi kelimesinden türetilmiştir. (Lewis, 2012, 34)

Muhalefetin terörize yapılarla iletişim ve etkileşimi olası bir durumdur. Bu durum iktidar sahipleri için de geçerlidir. İşte tam da bu noktada tüm bu tüm yapıların açık bir şekilde tanımlanması gerekir. Açıkçası muhalefet ve devlet düşmanlığı arasında bariz bir fark vardır. Muhalefet halk tarafından idareyi elinde bulunduran siyasi otoriteye alternatif başka bir siyasi iradedir. Hükümetin yaptıklarına katılabilir, eleştirebilir hatta bütünüyle reddedip yeni öneriler de sunabilir. Daha da ötesi eğer yeterli bir kamuoyu oluşturursa siyasal bir değişimde³ sağlayabilir. Tüm illegal örgütlenmeler muhalefettir ancak muhalefet illegal bir yapı değildir. Bu sebeple muhalefeti bütünüyle illegal ve devlet düşmanı olarak görmek daha büyük bir sorunun tetikleyicisi olabilir. Doğrudan problemimiz kapsamında yer almadığı için konuyu derinleştirmiyoruz.

Bir yapının terörize olarak tanımlanabilmesi için, illegal olması, gizliden gizliye örgütlenerek kitlelere manipüle etmesi, taraftar toplaması kitlesel yıkıcı eylemlerde bulunması gerekir. Bu süreç içerisinde de ciddi, etkileyici, yıkıcı ve ölümcül kitlesel eylemlerde bulunması onu tehdit unsuru haline dönüştürür.

İllegal teşdit gruplarının en önemli genişleme aracı propaganda ve manipülasyondur. Biz bu çalışmada illegal ve terörize grupların nasıl propaganda faaliyetlerinde buldukları ve beyin yıkayarak taraf topladıkları konusuna odaklanacağız ve bir yol haritası belirlemeye çalışacağız. Açıkçası biz bilinen ve yaygın şekliyle terörize olmuş veya buna meyilli olan yapılardan bahsetmekteyiz. Dolayısıyla bu araştırmaya konu olan örgüt kavramının içerisindeki dolduran kelimeler, ağ (şebeke) oluşturmak, illegal olmak, şeffaf olmamak, çatışma ortamı yaratmak, kaos yaratmak, topluma korku yayarak onları kontrol altında tutmaya çalışmak ve nihai olarak siyasi erki ele geçirmektir. Bunlar dini, siyasi, ideolojik, ekonomik veya etnik gerekçelere dayanabilirler.

2. PROPAGANDA VE AVLAMA: AĞ KURUP TARAFTAR TOPLAMA FAALİYETİ

Tüm illegal örgütler ve terör yapılanmaları devrim yapmak ve yönetimi ele geçirmek için taraftar bulmak ve müntesiplerini genişletmek zorundadır. Bunu başarmak için, hedef kitlelerini 'devletin ve tüm insanlığın kurtuluşu ihtiyacının

³ Siyasal değişim ya sistemin kendi içerisindeki değişim ve dönüşümlerdir ya da bütünüyle sistemin yerini başka bir sistemin almasıdır. Eğer bir sistemin yapısı, inanç sistemi, temel politika meselelerine yaklaşımı değişmiyorsa bu iç değişimdir. Bunlar bütünüyle köklü olarak değişiyorsa bu da sistemler arası değişimdir. (Sarıbay, 1994, 197)

olduğunu bunu da ancak kendilerinin veya ideolojilerinin başarabileceğine ikna etmek isterler. Bunun için de çok gizli bir propaganda faaliyeti ile yürütürler. Fakat bu propaganda faaliyeti belirli bir sistem ve kontrol altında yapılmalıdır. Aksi takdirde halk ya da devletin kolluk ve istihbarat unsurları tarafından hızlıca farkedilirler ve hedefledikleri iş daha başlamadan biter. Bu sebeple örgütte uzun süre kalmış ve örgütün ideolojisini içselleştirmiş ve yaşam gayesi haline getirmiş insanlar veya bunların gözetimi ve takibi altındaki ikinci kademe kişiler bu propaganda faaliyetinde etkin rol oynarlar. Bu sebeple propaganda yetkin kişilerin gözetimi altında gizli ve sistemli bir şekilde yapılır.

İslam tarihinde bunu en sistemli şekilde yapan örgüt ya da cemiyet aynı zamanda Bâtînî bir hareket olan İhvan-ı Safâ'dır. İslam medeniyetinin X. yüzyılında kendilerine İhvan-ı Safa yani Saf/Temiz Kardeşler ismini veren entelektüel gizli bir grup vardır. Bunlar matematikten fiziğe, psikolojiden ahlaka, siyasetten dine, tıptan astroloji ve büyüye kadar hemen hemen tüm bilimlerden konuların olduğu *Resâil* (Risaleler) adını verdikleri ansiklopedik bir eser kaleme almışlardır. Kendi aralarında on dört günde bir gizli şekilde toplanıp bu eserleri okuyorlardı. Her ne kadar amaçlarını Müslüman entelektüeller yetiştirmek ve ahlaklı bir toplum yaratmak olarak belirtirler de inanç açısından Şii-İsmailî olan bu cemiyet Sünni Abbasi Halifenin iktidarından rahatsızdılar ve bu amaçla otoriteyi yıkmak için gizliden gizliye cemiyete adam topluyor ve örgütleniyorlardı. Zenginleri ve bürokraside yer alan saygın insanları cemiyete katmaya çalışıyor ve bu amaçla propaganda yapıyorlardı.⁴ İşte biz bu çalışma da farklı adlarla isimlendirilseler de benzer propaganda yöntemlerini kullanan Bâtînîler'in nasıl propaganda yaptıklarını ve yöntemlerinin olduğunu Gazzâlî'nin bakış açısını referans alarak açıklamaya çalışacağız.

Gazzâlî'ye göre devleti ve siyasi otoriteyi hedef alan bu illegal yapıların propaganda süreçleri dokuz dereceden oluşmaktadır. Bunlar Rızk (yemleme), teferrüs (avlama), te'nis (alıştırma), teşkik (şüpheyi düşürme), ta'lik (boşlukta bırakma), rabt (bağlama), tedlis (hile yapma), telbis (kafasını karıştırma), hal' (ayırma) ve selh (soyma)'tir. (Gazâlî, 2019, 43) Biz bu ana başlıklardan hareketle bunu aktüel olarak yorumladık ve kendimize özgü başlıklar oluşturmaya çalıştık. Şimdi toplumsal düzeni ve meşru siyasi otoriteyi hedef alarak kendi düşüncesini iktidara getirmek için belirli toplumsal sınıfları veya bireyleri hedef alan bu yapıların propagandacılarının uyguladıkları yöntemleri sırasıyla ele alacağız.

⁴ ("İslam Felsefesinin İlk Ansiklopedistleri", 2020) <https://www.youtube.com/watch?v=NzN6DuGXLCo>
Erişim: 03.10.2024

2.1. İlk Hedef Akıllı, Zeki ve Karizmatik İnsanlardır

Tüm örgütler kendi propagandalarını yapacak kişilerin hem zeki ve anlayışlı olmalarını hem de dış görünüş itibariyle fiziki yapılarının yeterli ve güzel olmasını ister. Şöyle ki örgüte katılması istenen dolayısıyla hedef alınan kişilerin derin bir zekaya sahip ileri görüşlü ve vizyoner olmaları gerekir. Tüm bunlara ek olarak yakışıklı ve karizmatik olmaları lazımdır. Böylece propaganda süreci başlar.

Propagandacının, böyle bir kişiyle muhatap olduğunda hedef kişinin doğası gereği ılımlı ve sağduyulu olduğu için mi kendisini dinlediğini yoksa söylenenlere akli yatıp kalben inandığı için mi dinlediğini iyi bilmesi gerekir. Çünkü bazı insanlar kendi inanç, ideoloji ve dünya görüşlerine sıkı sıkıya bağlıdırlar. Gazzâlî'ye göre bu tür insanlara propagandacının boş yere zaman ayırmasına gerek yoktur. (Gazzâlî, 2019, 44) Bu durum bize şunu gösteriyor, küçük yaştan itibaren ailenin veya devletin (eğitim ve ahlak sisteminin) çocuklara doğru, ikna edici, sürdürülebilir ve yaşanabilir bir inancı, ideolojiyi ve dünya görüşünü sunması gerekir. Aile bütünüyle bunun altından kalkamaz. Bu sebeple devletin eğitim sistemi, bu sorunu kapsamlı olarak ele almalıdır. Eğitim sistemi bir hükümet değil de sürdürülebilir bir devlet problemi olmalıdır. Burada sadece yetkin bir eğitim sisteminin olması yeterli değildir. Sistemin varlığını koruyacak ve devamını sağlayacak olan kuramcı ve eğitimcilerin de aynı amaca hizmet etmeleri gerekir. Bunun için hem iyi bir eğitim sistemi kurmalı hem de eğitimcilerin iyi yetiştirilmesine odaklanmalıdır. Aksi takdirde tarihte görüldüğü gibi sisteme hatta yönetime sızan Haşhâşiler gibi propagandacı ve casuslar hep olacaktır. Eğitim sistemine dair problemlerde devlet her zaman dikkatli ve ihtiyatlı olmalıdır. Sisteme tehdit oluşturacak unsurlara karşı da uyanık kalmalıdır. Böyle bir durumda devlet uyumaz, uyuyamaz ve uyumamalıdır. Gazzâlî, güvenli bir aile ve toplum yapısı içerisinde her şeyin farkında olan devletin gözetimi altında doğru bir istikamete sahip kişilerin bu yapıların hedefi olamayacağını söyler. Çünkü buraya ettikleri tohumun yeşermeyeceğini bilirler. (Gazzâlî, 2019, 44)

2.2. Hedef Kişinin Derin Anlamları Kavrayacak Kıvrak Bir Zekaya ve Basirete Sahip Olması Gerekir

Propagandacılar, beyin yıkayıp avlayacakları kişinin sözler ve ibarelerdeki görünen (zahiri) anlamları içsel/örtük (Bâtînî) anlamlara döndürmede kıvrak bir

zekaya ve çabuk kavrayışa sahip olmasını isterler. Hedef kişinin etkin bir zeka, etkili bir hitabet ve söz ustası bir demagog olması gerekir. Çünkü etkili konuşmayı zeka ile birleştiren insanlar kitleleri arkasından sürükleyebilirler. Şayet bir de bunlar bu marjinal grupların eline düşerse doğruyu yanlış, yanlış da doğru olarak sunabilecek bir propaganda gücüne ulaşırlar. Buna zekanın suistimali anlamında cerbeze denilmektedir.

2.3. İnancı Ahlakı ve İdeolojisine Göre Hareket Eden Bir Tutum Benimsemelidir

Tüm propagandacılar muhatap olacağı kişinin inancını, ahlakını ve ideolojisini dikkate alarak ona yaklaşmak zorundadır. Şayet dindar ve ahlaklı ise ona dini inancın, ahlakın, vicdanın ve Allah korkusunun önemi ve değeri sürekli anlatılmalıdır. Hatta ibadetlerin insan psikoloji üzerinde etkisi konuşulmalıdır. Fakat kişi bireysel arzularına düşkün, ahlaki ilkelere değer vermeyen biriyse ona da dinin, inancın ve ahlakın boş işler hatta gereksiz şeyler olduğu, sorumluluğun bir anlamının olmadığı telkin edilmelidir. Daha ötesi hayatın bu dünyadan ibaret olduğu ve nihai amacının bu dünyadan tat olmak ve hızlı yaşamak olduğu telkin edilmelidir. (Gazâlî, 2019, 44-45) Böylece kişiyle aynı zihin dünyasından konuşarak kişinin güvenini kazanmak amaçlanmaktadır.

Propagandacı zihni yıkanacak ve avlanacak kişinin din, mezhep ya da ideolojisine dikkat etmeli ve kişiye sahip olduğu inancın ve ideolojinin değeri ve önemi anlatılmalıdır. Tüm bu dini ahlaki ve ideolojik yaklaşımlar başlangıç aşamasındaki telkinlerdir ve amaç kişinin kalbinin propagandacıya ısınmasını sağlamaktır. Kişi ısınıncaya kadar bu devam etmelidir. (Gazâlî, 2019, 45)

2.4. Doğasına ve Yeteneğine Uygun Davranılmalı ve Sorumluluk Verilmelidir

Bu aşamada kişi meyilli olduğu ve yeteneğini uygun mesleklere yönlendirilmeli, severek yaptığı ve ilgi alanına uygun işlerde çalıştırılmalıdır. Seveceği işi yaparken tek başına bırakılmamalı, mutlaka yanında bir propagandacı veya beyin yıkayıcı olmalıdır. Propagandacı şayet bu kişi ibadeti seviyorsa onunla ibadet etmeli, içki veya gece hayatına düşkünse bu ortamlara götürmeli ve ona katılmalıdır. Tabii ki bu süreçte propagandacı kişinin bilinçaltına ideolojilerinin akla ve kalbe hitap eden etkili sözlerini yavaş yavaş yerleştirmelidir (Gazâlî, 2019, 45).

2.5. Etkin ve Yetkin Kişi ve Kurumları Tartışmaya Açmak ve Saldırmak

Telkin sürecinde propagandacı, hedef aldığı kişinin yanında sürekli olarak devlet yöneticilerine ve halkta nüfuzu olan ve halkın değer verdiği akil insanlara ve alimlere hakaret etmeli, aşağılamalı ve sövmelerde bulunmalıdır. Hatta bunlara uyduğu için onlara uyan ve cahil kabul ettiği halka da hakaretlerde bulunmalıdır. Tabii ki bunlar beyin yıkama operasyonunun bir sürecidir. Bu süreçte propagandacı adeta bir tiyatro oyuncusu ve bir aktör gibi davranmalıdır. Zaman zaman duygulanmalı ve zaman zamanda ağlama taklitleri yapmalıdır. Tüm bunlardaki amaç kişinin arkadaşlıkla dostluğunu kazanarak kendisine alıştırmaktır. Ama burada asıl gaye sistemi ayakta tutan ve devamını sağlayan devlet adamları, bürokratlar, alimler ve müesses kurumları tartışmaya açmak, itibarsızlaştırmak ve görece anlamsız ve değersiz hale getirmektir. Gazzâlî buna ténis demektedir. (Gazzâlî, 2019, 46)

2.6. Şüpheye Düşürme ve Anlamı/Hakikati Sorgulatma

Bu aşamada propagandacı kendi ideolojisine katmak istediği kişinin dostluğunu kazanır ve yavaş yavaş onun bildiği evrensel hakikatlere karşı tereddütler oluşturmaya başlar. Kişinin öteden beri bağlı olduğu din, inanç, mezhep, devlet ve dünya görüşüne dair şüpheler oluşturur. Bu sayede kişiyi inancına ve ideolojisine bağlayan ipleri koparmaya ve onun zihnini sarsmaya çalışır. (Gazzâlî, 2019, 47) Bunun yolu da kişinin inancında var olan tartışmalı konuları gündeme getirmektir. Bu konular aslında hiçbir zaman netliğe kavuşmamış ve genel olarak da kavuşması mümkün olmayan yoruma açık subjektif problemlerdir. Gazzâlî burada İslam düşünce geleneğinde ki müteşabih ayetler, hurûf-u mukatta ve kadınların özel durumlarına dair örnekler verir. (Gazzâlî, 2019, 47) Bugün benzer şekilde İslam ve insan hakları, İslam ve demokrasi, Tanrı-âlem ilişkisi, akıl vahiy veya din bilim ilişkisi, kader ve özgür irade, kötülük problemi, kölelik ve cariyelik ve mucizeler gibi problemler çağdaş propagandacıların gençler üzerinde kullandıkları tartışmalı konulardır. Ayrıca bugün bazı grupların devletle ilgili olarak kullandığı, faşist devlet, terörist devlet, zalim ve zorba devlet, hırsız devlet, devletin adamı, resmi görevli, devletin polisi/askeri gibi ifadeler veya Türk tarihindeki cesaretimizi ortaya koyan savaşları bugün istila olarak tartışmayı açmak toplum ve devleti ayrıştıran ve devletle ilgili zihinlere şüphe düşüren tasarruflar bu kabildendir. Bu konular işlenerek gençlerin zihinlerinde ait oldukları gelenek ve inanca dair tereddütler oluşturmaktadırlar. Bu soruların hiçbiri bilimsel derinliği olmayan

birinin hemen anlayacağı ve çözebileceği sorunlar değildir. Tüm bu soruların veya sorunların cevapları ilgili alanın uzmanlarınca verilmiştir. Ancak amaç; bunlara bir cevap bulmak değil bunları sürekli gündemde tutarak zihinleri bulandırmaktır. Bu sayede kişi önce inandığı kitaba kuşkuyla yaklaşacak sonra Allah'tan şüphe edecek ve nihayetinde inancından önce şüpheye düşecek ki buna teşvik diyoruz sonra da şüphe ve bu ve inkâr edecektir. Devlet açısından ise doğup büyüdüğü devlete düşman olacaktır.

Propagandacı hedef aldığı kişiyi yukarıda bahsettiğimiz tartışmalı konularda şüpheye düşürmeye başladıktan sonra bu soruları kendi iradesine göre cevaplamaya çalışır. Gazzâlî buna ta'lik demektedir. (Gazzâlî, 2019, 48) Gazzâlî'ye göre süreç hemen işlemez. Propagandacı hedefindeki kişiyi bir müddet boşlukta bırakır. Yani şüphe oluşturduğu sorularını cevaplamaz. Amacı onun gözünü korkutmak ve problemin vehametini ortaya koymak içindir. Çünkü bunlar herkesin bir şekilde bulabileceği sorular değildir. Dolayısıyla cevaplar da öyle herkesin vereceği türden olmayacaktır. Propagandacı bu şekilde aynı zamanda kendisinin de büyüklüğünü ve değerini vurgulamaya ve ispatlamaya çalışır. Böylece kendisinin her şeyi bilen, entelektüel, önemli ve değerli biri olduğu hissini oluşturmaya çalışır. Bundan amacı verdiği cevaplarla kişinin zihnini açması, teslim olması ve ait olduğu gelenekten kopmasıdır. Gazzâlî'ye göre bu aşamada propagandacı, hedeflenen kişiye devlete, kamuya veya başkalarına açıklanmamasını telkin ettiği bazı sözde sırlar da verir. (Gazzâlî, 2019, 49) Öyle ki bu sırları verirken 'sana güveniyorum,' 'bu aramızda bir sır,' 'Allah şahit' vesaire gibi güven telkinlerinde bulunur. Hatta sırrını koruması için yemin bile ettirir. Anlayabildiğimiz kadarıyla burada propagandacının amacı karşılıklı güveni tesis etmektir. Bu sayede kişiyi bütünüyle kendine bağlamaya çalışacaktır. Bu aşamada Gazzâlî Bâtînî propagandacıların dini nasıl kullandıklarını da ortaya koymaktadır. Günümüzde bir kısım sahte dini ve ideolojik gruplarında benzer tavır ve tutumlarda bulunduğu herkesin malumudur.

2.7. Bağlanma ve Teslimiyet

Propagandacı zihni yeni ideolojik telkinlere açık hale gelen bu yıkanmaya hazır beyine bir kısım sırlı bilgiler sunarak önce arkadaş sonra dost edinir. Ona bazı sırlı bilgiler vererek güvenini ve sadakatini kazanır. Artık bu kişi propagandacıya bağlıdır. Propagandacı süreç içerisinde ideolojisine ait şeyleri örtük veya açık bir şekilde ona öğretmiştir. Aralarında da bir sır birlikteliği olduğuna göre -ki en derin

ve en samimi birlikeliktir- bu kişi artık yeni yapının bir parçası olmuştur. Bu yeni yapıda duyduğu, öğrendiği ve öğreneceği her şeyi yeni kişiden öğrenecek ve izin verilenler dışında bunları az veya çok hiç kimseye paylaşmayacaktır. Artık burada tam bir dostluk vefa ve sadakat vardır. İyi kötü kızgın ve neşeli hallerde tam bir sadakat gösterilmek zorundadır. Dini yapılarda bu durum çok daha metafizik bir boyutta işlemektedir. Dini yapının önderine veya onun talimatlarına karşı gelmek, onları sorgulamak, peygamberin, dinin, şeriatın ve Allah'ın emir ve buyruklarını sorgulamak ve onlara karşı gelmek gibi günah ve hatta küfürdür. Gazzâlî'ye göre Bâtıniler veya bugünkü anlamda dini suistimal eden dini yapılar Allah'a bağlanırlar gibi kendilerine bağladıkları ve mesuliyet altına soktukları, kendilerine tabi olacak kişilere şu şekilde teklilde bulunurlar:

Bize ve Allah'ın dostu olan imama karşı açık olsun, gizli olsun her zaman samimi olmaya, Allah'a ve onun dostuna, kardeşlerinden ve dostlarından ve bizden kim olursa olsun, hiçbirine hangi sebeple olursa olsun ihanet etmemeye en ağır sözü verdin. Aile, çoluk çocuk, mal mülk ve nimet gibi sebepler, başka bir ahd ve misak, düşünce, bu ahde misakin iptaline bahane olamaz. Eğer yeminini bozduğunu bile bile bunlardan birini yaparsan artık sen, Allah'tan, onun evvelki ve sonraki peygamberlerinden, mukarreb meleklerinden, geçmiş peygamberlerine indirdiği kitapların hepsinden beri olmuşsundur. Bütün dinlerden çıkmış say kendini. Allah'ın partisinin, onun dostlarının partisinin dışında kalmış, şeytan ve onun dostlarının partisine girmişsindir. Eğer te'villi veya te'vilsiz bir şey üzerine yemin ettiğin herhangi bir konuda yeminini bozarsan, Allah seni açık bir şekilde perişan etsin ve intikamını hemen alsın, cezanı çabuk versin. Bunlardan herhangi birine uymazsan, Allah için adak haccı olmak üzere, otuz defa yalınayak yürüyerek hacca etmek boynuna borç olsun. Eğer bunlardan birine uymazsan, yeminini bozduğun anda sahip olduğun malın ve mülkün hepsi aramızda hiçbir akrabalık bağı bulunmayan fakir fukaraya sadakadır. Yeminini bozduğun anda sahip olduğun bütün kölelerin hürdür. Sahip olduğun bütün kadınlar, nikahlanacağı hanımlardan her biri bir daha nikahlama imkanı olmayacak tarzda üç defa boşanmış olsunlar, eğer bunlardan herhangi bir şeye muhalefet edersen yeminini bozma hususunda bir niyet beslersen kalbinde bir şey gizlersen bu, benim sözünü ettiğim ve başından sonuna kadar boynuma borç olan yemine aykırıdır. Niyetinin doğru olduğuna ve kalpten bağlandığını Allah şahittir. Benimle senin aranda da 'şahit olarak Allah yeter' der ve -Evet de! der. O da, -Evet, der. İşte bu bir rab'tır (bağlama)dır. (Gazzâlî, 2019, 51-52)

Böyle bir telkin, propaganda ve bağlama yöntemi çok etkin, etkili, bağlayıcı ve bir o kadar da insafsız, vicdansız, tehlikeli ve korkunçtur. İnsanların zihinlerini

zehirlemek ve avlamak budur. Bu bir insan avıdır. Kendilerini kontrol altına alıp ve köle gibi kullanmanın, aileleriyle bağlarını koparmanın, eşlerinden ve çocuklarından mahrum etmenin, gerektiği yerde servetine çökmenin ne dinde ne hukukta ne de insaniyette hiçbir karşılığı yoktur.

Bugün meşruiyeti olmayan veya tartışmalı olan bir kısım dini, siyasi ve ideolojik oluşum ve örgütlenmelerin böyle olduklarını kim inkar edebilir veya görmezden gelebilir? Ailelerin, eğitimcilerin, toplumun ve bütün unsurlarıyla devletin bunları önceden görmesi ve gerekli tedbirleri zamanında alması gerekir. Beyinleri yıkanarak mankurtlaştırılmış bu bireyler bir müddet sonra kurulu müesses düzeni hedef alan birilerinin maşası olacaklar, toplumda kaos, kargaşa ve anarşi yaratacaklardır. Toplum kendi evlatlarıyla hesaplaşmak gibi acı bir zehir içmek zorunda bırakılacaktır.

2.8. Zihinsel Besleme ve Kullanma

Bildiklerinden şüpheye düşürülmüş, hayatı neredeyse bütünüyle anlamsız hale getirilmiş ve birine tam bir sadakatle bağlanmış bir bireyin şüphesiz ihtiyaç duyacağı şey yıkanmış beynini yeni bilgilerle beslemektir. Gazzâlî buna tedlis demektedir. Gazzâlî'ye göre propagandacı kendi siyasi, dini veya ideolojik yapısına ait sırları bir defada cömertçe paylaşmayıp aşamalı olarak kişiye aktarmaya başlar. (Gazzâlî, 2019, 53)

Birinci aşamada, kendi yapısının ana hatlarını verir ve öteye gitmez. İkinci aşama da herkesçe bilinen gerçeklerden kişiyi kuşkuya düşürmeye çalışır. Gazzâlî bunu Kurân-ı Kerim'in zahir ve açık anlamlarından tereddüte düşürme yoluyla açıklar. Şöyle ki Kur'an-ı Kerim'in akıl yürütme, düşünce ve tefekküre dayalı olarak bilinen açık anlamları vardır. Propagandacı bunların herkesçe bilinen anlamlar olduğu ve ötesine geçilmesi gerektiğini ifade eder. Bunun da akıl yürütme ve düşünme ile değil hakikati bütünüyle kavramış bir kişi (Şiilikte masum İmam, Mehdi, şeyh veya bir ideolog) tarafından bilinebileceğini telkin eder. Görüldüğü üzere beyni yıkanan ve yeni zihinsel beslemeye hazır kişinin aklını kullanması, düşünmesi ve sorgulaması istenmemektedir. Üçüncü aşamada kendini bütünüyle ana akıma muhalefet göstermez. Böylece beynini yıkamaya çalıştığı kişinin gönlüne de girmek ister. Dördüncü aşama, adayın hakikati anlama noktasında başkalarından farklı ve değerli olduğu hissini oluştururlar. Kişinin kendisini sıra

dışı ve önemli hissettirmeye çalışır. Beşinci aşamada onu sürekli yapının veya yapıya mensup insanların bir arada olduğu ortamlarda tutar. Aynı zamanda kişinin daha önce ait olduğu o geleneksel yapı ve topluluktan hatta özellikle o topluluğun akıl adamlarından uzak tutmaya çalışır. Altıncı aşamada yeni yapının değerli ve önemli olduğunu, kurtuluşun ancak bu yolla mümkün olduğunu ve bunun egemen olması gerektiğini, dünyanın her tarafına gerekirse yıldızlara kadar bile olsa ulaştırılması gerektiğini telkin ederler. Yedinci aşamada propagandacının sürekli olarak farklı isim ve görünüşlerle kendisini gizlemesi gerektiği vurgulanır. Propagandacı farklı kişilerce farklı isimlerle bilinmektedir veya farklı rollerle tanınmaktadır. Çünkü yaptığı işi başkalarının ve özellikle otoritenin bilmemesi gerekir. Sürekli bir tedbir ve ihtiyat halinde olmalıdır. Bu aşamadan sonra propagandacı kendi ideoloji veya dünya görüşüne dair ayrıntılı bilgileri hedef kişiye ayrıntılı olarak anlatmaya ve onunla paylaşmaya başlar. Sekizinci aşama, genel fikirler ve bunlara uyumdur. Bu aşamada yeni adaya ideolojinin herkesçe bilinen ve kabul gören fikirleri telkin edilir. Bu sayede kişi bunları hızlıca kabul eder, onları uygulamaya ve bu sayede yeni dünya görüşüne uyum sağlama başlar. Dokuzuncu aşama, mutlak kopuş ve aidiyettir. Bu aşamada kişi artık geçmişindeki tüm din inanç ve ideojilerden kopar ya da artık koptuğu ona telkin edilir. Gazzâlî bunu hal' ve selh olarak ifade etmektedir. (Gazâlî, 2019, 54-56)

Görüldüğü üzere propaganda faaliyeti çok zekice kurgulanmış ve disiplinli bir şekilde uygulanmaya çalışılmıştır. Zihinsel olarak geçmişten kopartılmış ve örgütün kirli fikirleriyle beslenmiş ve yeni öğrendikleri tek mutlak hakikat zanneden kişiler, örgütün tüm eylemlerinde rahat bir şekilde kullanacakları kuklalara ve piyonlara dönüşür. İntihar et deniliyorsa intihar edecektir, bir metro istasyonuna bomba koy ve patla diyorsa patlatacaktır. Hatta günlerce dağlarda aç ve susuz bir şekilde hayvanların bile yaşamayacağı ortamlarda gayri meşru amaçlar için insanlık dışı muamelelere maruz kalsa bile dönmeyecektir.

Şüphesiz tüm bunlar sistemi yapı söküme tabi tutan açıklamalardır. Bu tür gizli ve illegal yapılar her ne kadar buna mümkün mertebe uymaya çalışsa da bütünüyle bunu gerçekleştirmeleri mümkün değildir. Fakat devletin veya idari sistemin onların kurmuş oldukları bu çarkı kırmaları ve ülkenin çocuklarını onların ellerinden kurtarmaları gerekli ve zorunludur.

3. HAYALLER, UMUTLAR VE ZAAFLAR: AKILLI İNSANLARIN TUZAKLARA DÜŞME NEDENLERİ

Şüphesiz propagandacılar örgütlerini genişletmek ve insan kazanmak için bazı sistematik faaliyetlerde bulunabilir. Peki, insanlar neden bu propagandacıların esiri olmaktadır ve niçin böyle bir yola girmektedirler? Yani akıllı insanların onların tuzaklarına düşünmesinin doğrudan kişiye bağlı nedenlerini nelerdir? Bu başlık altında yukarıdaki sorulara cevap bulmaya çalışacağız. Yapılan tüm propaganda süreçleri gizli bir şekilde ve doğrudan bireye yönelik yapılmaktadır. Aksi takdirde amaçları ve yöntemleri kamuya açık bir şekilde yapsalar da herkes planlarını bilecek ve yaptıklarından nefret edecek ve kimse onlara katılmayacaktır. Gazzâlî'ye göre yöntemlerinin bu kadar ayrıntı olarak bilinmesinin nedeni, daha önce onlardan olup yapılan yanlışları görerek ayrılanların açıklamalarıdır. (Gazzâlî, 2017, 99) Herkese de aynı metodu uygulamamaktadırlar. Kişinin karakterine, amacına ve zaaflarına göre yönetmeler uygulanmaktadır. Dolayısıyla kişiye özgü yanıt yöntemler geliştirilmiştir. (Gazzâlî, 2019, 57)

Bu aynı zamanda 'akıllı ve zeki insanlar bunlara niçin hedef oluyor ve nasıl bunların tuzaklarına düşüyor?' sorusunun da cevaplarından. Düşünce ve siyaset geleneğinin en kadim gerçeklerinden birisi şudur ki akıllı ve zeki insanlar, ikna olmaları durumunda yaptıkları işi en iyi şekilde ortaya koymaları ve topluma yön verenler veya yöneticilerdir. Dolayısıyla akıllı insanlar her zaman illegal ve marjinal grupların hedefi olmuştur ve avlanmışlardır. Onların akıllı olmalarına rağmen nasıl düşüyorlar? sorusuna ise Gazzâlî 'akla ilişkin arızalar' şeklinde cevap vermektedir. (Gazzâlî, 2019, 58) Yani bu akıllı insanların en güçlü oldukları yer aynı zamanda en zayıf oldukları noktadır. Gazzâlî'ye göre akla ilişkin bu arızalar veya başka bir ifadeyle akıllı insanların bu tuzaklara düşmelerinin nedenleri şunlardır:

1) *Basiretsizlik ve toyluk*: Yani akli yetkin olarak kullanamama ve gençliğin vermiş olduğu heyecan, coşku ve macera arayışıdır. Özellikle gençlerin serseri kısmı bu tür bir propagandaya daha açıktır.

2) *Öfke ve intikam arzusu*: Ataları ya da dedeleri hâkim otorite tarafından yenilgiye uğratılmış veya yok edilmiş gruplar bu propagandaya açıktırlar. Bunlar belli belirli ölçüde kin ve öfkeye sahiptirler ve mevcut otoriteden bunun hıncını ve intikamını almak isterler. Genele entegre olamayan azınlık grupları, dini, siyasi ve ideolojik yapılar bu şekildedir.

3) *Mevki ve makam ile yükselme hırısı*: Mevki, makam ve iktidar yoluyla yükselmek ve meşhur olmak isteyenlerdir. Bunlar yıllarca çalışmış, emek vermiş ama hedeflerine ulaşamamışlar. Hatta engelleyici şeylerle karşılaşmışlardır. Bu da onların düşmanlık ve intikam hırslarını artırmıştır. Bunlar da propagandacılar tarafından fark edilip hedef haline gelirler. Bir başka ifadeyle mağduriyetlerinin ve hırslarının kurbanı olurlar.

4) *Bilgisi ile kibirlenme*: Kendilerini doğaları gereği diğer insanlardan daha akıllı zeki ve yetenek bakımından farklı ve özel hissederlerdir. Bu sebeple diğer insanlarla birlikte olmak, onlarla aynı şeyi düşünmek ve müşterek fikirlere sahip olmak ve aynı şeyleri yapmak kendilerini özel ve sıra dışı zanneden bu egoist insanlar için basitlik ve züldür. Bu sebeple tatmin olmaları için onların halk ile değil de belirli bir statüye sahip elit insanlarla bir arada olmaları ve onlarla zaman geçirmeleri gerekir. Hakikate gerçek manada sadece kendilerinin veya kendileri gibi insanların muttali olduğunu zannederler. Bununla şeref duymak ve iltifat görmek isterler. Çünkü halk veya toplum cahil, aptal ve ıslah edilmeye mahkûm bir yığındır. Gazzâlî'ye göre "bu sakim (bozuk) anlayış geri zekalı cahiller bir tarafa zeki kişilere de musallat olan amansız bir hastalıktır" (Gazâlî, 2019, 60) Bu özellikleri onların hedef olmalarına propagandaların tuzaklarına düşmelerine neden olmaktadır. Propagandacılar bunlara mevki, makam, şan, şöhret vadederek ve önemli, değerli ve özel hissetmelerini sağlayacak iltifatlarda bulunarak avlarına düşürürler.

5) *Tembellik ve taklitçilik*: Bunlar da akıllı insanlardır. Eğitim ve araştırmayı severler fakat problemleri anlamak ve olayları çözmek noktasında tembellik ve gaffetlerinden dolayı yeterli entelektüel seviyeye ulaşamamışlardır. Yeterli entelektüel bilgi ve ahlaki olgunluğa sahip olmadıkları için kendilerini toplumda iltifat gören ve popüler olmuş kişilerin yerine koyarak veya onlara benzemeye ve onları taklit etmeye çalışarak kendilerini tatmin ve mutlu ederler. Gazzâlî, Platon ve Aristoteles'e benzemeye çalışan ve onların düştikleri hatalara düşen insanları düşünürleri örnek vermektedir. (Gazâlî, 2019, 60) Bugün mevcut toplumda da yeterli entelektüel seviyeye sahip olmadıkları için popüler düşünürlerin yerine kendilerine koyarak veya onların fikirlerini taklit ederek kendilerince anlamlı bir yol tutmaya çalışan ve popüler olmaya çalışan araştırmacılar vardır.

6) *Servet ve mal düşkünlüğü*: Bunlar da yine filozoflar, din adamları ve entelektüellerden oluşur. Bunlar altın, para, pul gibi dünyevi imkanların esiridirler. Bilgiyi ve hakikati zenginlik ve servet için feda ederler. Yani akıllarını

ve ilimlerini servet ve zenginlik için kullanırlar. Kim onlara zenginlik ve servet vaat ediyorsa onların emirlerine girerler ve bilgiyi daha doğrusu kendilerini onlar için kullandırır. Bu amaçla doğruyu yanlış, yanlış doğru göstermeye çalışırlar. Akıl, bilgi, bilim ve hakikat gibi tüm bu değerleri menfaat ve çıkarları için araçsallaştırırlar. “Deveyi yardan atan bir tutam ottur” atasözüne muvafık olarak bunların zaafalarını keşfeden örgütler tarafından açık hedef haline gelirler. Çabucak av haline gelir ve tuzağa düşerler. (Gazâlî, 2019, 61)

7) *Şehvet düşkünlüğü*: Şehvetlerinin ve lezzetlerin esiri olanlardır. Bunlar akıllı olmalarına rağmen dinin ve ahlakın onlara ağır gelmesi, lezzetin ve şehvetin çekici olmasından dolayı nefislerinin hoş gördüğü her şeyin peşine düşerler. Bunları vaat eden; onlara şehvet ve lezzet sunan kimselerin ağlarına takılırlar. Bu adamlar şehvetlerini tatmin edecek her türlü fikri onaylarlar. Tarihte yakışıklı erkekler güzel kadınlarla, güzel kadınlar yakışıklı erkekler ile aşka ideoloji zehri katılarak avlanmışlardır. Bunlar haysiyet ve şereflerini kaybetmiş, doğru yoldan çıkmış insanlardır. (Gazâlî, 2019, 61)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tarihin her döneminde devletler ve onları meşru olmayan yollarla yıkıp yerine kendi otoritesini inşa etmek isteyen yapılar her var olagelmıştır. Bu yapılar gizli ve illegal olup propaganda yaparak taraftar kazanmaya ve kazandıkları bu tarafların beyinlerini yıkayarak terörize eylemlerde bulunmaya çalışacaklardır. Bu amaçla önce akılları yıkıyorlar (brainwashing), kontrol ediyorlar ve sonra bu kişileri amaçları için kullanıyorlar. Bunlara karşı biri önleyici diğeri ise çözümleyici ve yok edici olmak üzere iki tür eylem planı ve tasarrufta bulunulabilir. Önleyici olarak öncelikle ailelerin, eğitim sisteminin ve toplumun kendi içerisinde yetiştiği çocuklarına kendi milli ve manevi değerlerini doğru, yaşanabilir ve sürdürülebilir bir şekilde vermesi gerekir. Bu bağlamda çocuklara ve gençlere sahip oldukları milli ve manevi değerlerin önemi doğru şekilde anlatılmalı ve sevdirmelidir. Onlara, insanların ait oldukları bu değerleri kaybetmeleri durumlarında kimliklerini, kişilikleri, şahsiyetlerini dolayısıyla var olma nedenlerini kaybedeceği bilinci yerleştirilmelidir. Bilindiği üzere var olma nedenlerini kaybeden uluslar, doğrudan ya da dolaylı olarak başka ulusların hegemonyası altına girerler, sömürülürler ve köle olurlar. Çözümleyici ve yok edici aşama ise devletin tüm unsurlarıyla bunlarla mücadele etmesidir. Devletin önce bunların propaganda süreçlerini bilmesi, propagandacıları takip etmesi ve gerektiği zaman müdahil olması gerekir.

Yaşadığımız çağda illegal örgütler artık sadece yüz yüze propaganda yürütmemektedir. Çağın gerektirdiği dijital kitle iletişim araçlarından da maksimum seviyede faydalanmaya çalışmaktadırlar. Hatta çok da etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Çünkü zihinleri iyi ya da kötü tüm potansiyellere açık olan genç kuşak bu sanal dünyada yaşamaktadır. İster yüz yüze isterse sanal olsun propagandanın araçları değişse de içerik, mesaj ve amaç değişmemektedir. Bu sebeple yukarıdaki önerilerimiz burada da geçerli olsa da daha profesyonel bir yapılanma gerektirmektedir.

Burada ısrarla vurgulamamız gereken bir durum veya handikap varlığıdır. Yukarıda bahsi geçen yöntemler bütünüyle muhalif gruplara uygulanamaz ve uygulanmamalıdır. Çünkü muhalefet iktidarı güçlü ve sistemi işlevsel kılan bir yapıdır. Hatta muhalefet bütünüyle siyasal bir değişim dahi sağlayabilir. Süreç içerisinde iktidar sahipleri, iktidarı bütünüyle kendileriyle özdeşleştirerek devletle ilgili tek tasarruf yetkisinin kendilerine ait olduğunu zannına kapılabilirler. Bu

durumda muhalefetin eleştirilerini hükümete değil de devlete karşı yapılmış bir ihanet söylemi ve eylemi olarak görebilirler. Hükümeti eleştirmek ve hatalarını göstermek amacıyla topluluğa ve bireylere yönelik yapılan her propaganda ve söylem devlet karşıtlığı olarak yorumlanmamalıdır. Bu sebeple muhalefeti bütünüyle devleti yıkmaya çalışan, otoriteyi mahvetmeye ve kamu düzenini bozmaya çalışan bir yapı olarak görmek yanlıştır. Böyle bir tasavvur ve bu tasavvura bağlı olarak yapılan tüm tasarruflar aslında meşru otoritenin kendisini de tartışmaya açar. Bazen hükümet bazen de muhalefet gerçekten devleti yıkmaya yönelik söylem ve eylemlerde bulunabilir. Dolayısıyla bu çalışmanın sınırlarından dolayı bütünüyle açıklayamasak da öncelikle devlet, hükümet, muhalefet, parti, örgüt, terör örgütü ve illegal yapı, gibi kavramları rasyonel, objektif, açık ve anlaşılır tanımlarının yapılması ve hukuki güvence altına alınması gerekir. Ayrıca muhalefeti görüp gözeten ve kollayan yasaların ve kuralların da olması gerekir.

KAYNAKÇA

- CHALIAND, Gérard - Arnaud Blin (ed.). *The History of Terrorism From Antiquity to Al Qaeda*. çev. Edward Schneider vd. California: University of California Press, 2007.
- GAZÂLÎ, İmam. *Bâtınlığın İçyüzü (Fedâihu'l Bâtıniyye/el-Mustazhiri)*. çev. Avni İlhan. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Basım, 2019.
- GAZÂLÎ, İmam. *el-Münkızü mined'd dalâl (Dalâletten Çıkış Yolu)*. çev. Osman Arpaçukuru. İstanbul: Beyan yayınları, 3. Basım, 2017.
- GIDDENS, Anthony. *Sosyoloji*. çev. Cemal Güzel. Ankara: Kırmızı Yayınevi, 2012.
- İLHAN, Avni. "Fedâihu'l Bâtıniyye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 12/291-292. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 1995.
- LAQUEUR, Walter. *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- LEWIS, Bernard. *Alamut Kalesi ve Hasan el Sabbah*. çev. Müberra Güney. İstanbul: Nokta yayınları, 2. Basım, 2012.
- SARIBAY, Ali Yaşar. *Siyasal Sosyoloji: Bir Çözümleme Çerçevesi*. İstanbul: Der yayınevi, 1994.
- STANGOR, Charles. *Social Groups in Action and Interaction*. New York: Psychology Press, 2005.
- ŞEHRİSTÂNÎ, Muhammed. *Milel ve Nihal (Dinler, Mezhepler ve Felsefi Sistemler Tarihi)*. çev. Mustafa Öz. İstanbul: Litera yayıncılık, 4. Basım, 2015.
- WEBER, Max. *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*. çev. Özer Ozankaya. Ankara: İmge Kitabevi, 1. Basım, 1995.
- "İslam Felsefesinin İlk Ansiklopedistleri: İhvan-ı Safa (Bir cemiyet mi yoksa bir örgüt örgüt mü?)". haz. Prof. Dr. Hasan Özalp. Yayın Tarihi 21 Kasım 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=N2N6DuGXLC0>
- Terörle Mücadele Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti, Terörle Mücadele Kanunu. 3713 (12 Nisan 1991).